

לקראת שבת

עיונים בפרשת השבוע

מדברי

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א

ערש"ק פרשת חיי שרה
ה'תשס"ה

איגוד תלמידי הישיבות

לקראת שבת

יר"ל ע"י מערכת 'לקראת שבת'
שע"י איגוד תלמידי הישיבות
כתובת המערכת:

ת.ד. 2033 כפר-חב"ד, 72915

טלפון: 03.9604832 פקס: 03.9607370

פּתח דבר

ברגשי גיל וכבוד הננו מתכבדים להגיש לפום רבנן ותלמידהון שוחרי התורה ולומדיה קונטרס "לקראת שבת" שגם הוא כקודמיו אוצר בלום מתוך רבבות עניני חידוש וביאור של תורת נשיא ישראל ומנהיגו כקש"ת אדמו"ר מליובאוויטש זצולקללה"ה נבג"מ זיע"א דהוי באופן ד'רחבה מני ים וכו'"

הקונטרס נחלק ל- ג' מדורים: 'מקרא אני דורש' – דרוש וחיידוש בפשוטו של מקרא, 'יינה של תורה' - טעימה ממעיינות פנימיות התורה על הפרשה ו'חיידושי סוגיות' – עיונים וביאורים ברמב"ם ובסוגיות הקשורים להפרשה.

בתור תוספת מובא בזה המדור 'דרכי החסידות' והוא ליקוט נפלא משיחותיו וכתביו של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע מליובאוויטש הידועים בסגנונם ותוכנם המיוחד המתאר את דרכי החסידים הקדמונים ומנהגייהם בקודש, בענין אהבת ואחדות ישראל. תפילותינו לבורא עולם שבזכות תוספת זו בלימוד התורה נזכה לקיום היעוד ד'תורה חדשה מאיתי תצא' ו'מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים' במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
איגוד תלמידי הישיבות

קובץ זה נדפס

לעילוי נשמת

הגה"ח ר' אברהם יצחק ע"ה

בן - יבלחט"א - צבי משה שי

לסקר

גלב"ע י"ב במר - חשוון ה'תשס"ה

הוקדש ע"י תלמידיו בישיבת 'תומכי תמימים' המרכזית

בכפר חב"ד

מקרא אני דורש

'מערת המכפלה' – על שם מה?

שקו"ט האם המערה עצמה היתה כפולה, או שכללות השדה נקרא כך
וביאור נפלא בזה ע"פ יישוב כמה תמיהות בדברי רש"י

א. על הפסוק "ויתן לי את מערת המכפלה" (כ"ג,ט) מפרש רש"י ש'המכפלה' פירושו – "בית ועליה על גביו". וכפי שנראה בפשטות, כוונתו היא שהמערה נקראת 'מערת המכפלה' מפני שהיא מורכבת משתי מערות – זו על גבי זו.

ולכאורה, פירוש זה אינו מתיישב עם המשך הפסוקים, דכמה פסוקים אח"כ (פסוק י"ז) אומרת התורה "שדה עפרון אשר במכפלה", שמלשון זה משמע שהשטח כולו שבו נמצא השדה נקרא 'מכפלה'. ומדוע לא מפרש רש"י את הפסוק דלעיל באותו האופן, שהמערה נקראת 'מערת המכפלה' משום שהיא נמצאת ב'מכפלה'.

ואף שאפשר לבאר זאת, שכללות השטח נקרא 'מכפלה' על שם המערה הכפולה שבו, אך עדיין אין זה מתיישב עם פסוקים אחרים. דבפסוק י"ט הלשון הוא "מערת שדה המכפלה", וכן בפרשת ויחי (מ"ט, ל) אומרת התורה "במערה אשר בשדה המכפלה" שמלשונות אלו מובן לכאורה, שהשטח איננו נקרא בשם "מכפלה" מפני המערה שבו, אלא מסיבה אחרת. כי אילו המערה הייתה הגורם היחיד לקריאת השדה בשם "שדה המכפלה", לא היה מתאים להתבטא בניסוח "מערת שדה המכפלה", שבלשון זה התואר 'מכפלה' קשור רק לשדה, ולא למערה. ובוודאי שלא היה מתאים להתבטא בניסוח "במערה אשר בשדה המכפלה".

ב. ויובן זה בהקדים כמה קושיות בדברי רש"י הנ"ל:

א) ע"פ המובן בפשטות מדברי רש"י, שהמערה עצמה הייתה מורכבת מ'בית ועליה על גביו', לא מובן היכן מוכח בפסוק שהכפילות הייתה בצורה של 'זו על גבי זו', ולא בצורה של מערה לפני מערה.

ואדרבה, הביטוי "מכפלה" מתאים לגבי דבר אחד הכולל בתוכו כפילות, אך לא לגבי שני דברים שונים שאינם מאוחדים. לפי זה, לכאורה, מתאים יותר לומר, ששתי המערות הן 'זה לפנים מזה', כי דווקא כך יש קשר הכרחי בין שתי המערות, שהרי זו תלויה בזו – דאי אפשר להיכנס למערה הפנימית, אלא דרך המערה החיצונית, דאז היה מובן מדוע נקראות שתי מערות אלו בשם המאחד ביניהן - "מערת המכפלה" – מערה אחת כפולה.

לעומת זאת, לפי הפירוש ששתי המערות הן זו על גבי זו, אין ביניהן קשר שהופך אותן ליחידה אחת. שהרי, כיון שמערה היא בתוך האדמה, הרי המערה העליונה אינה תלויה במערה התחתונה והיא יכולה להתקיים גם בלעדיה - ואדרבה, אז היא חזקה יותר, ללא חלל מתחתיה. אם כך, מנין לומר רש"י שהמשמעות של "מכפלה" היא 'בית ועליה על גביו'?
 (ב) "בית ו"מערה" אינם שני ביטויים שונים בלבד, אלא הם מנוגדים: בית הוא מבנה שנבנה על האדמה, ומערה היא בתוך האדמה. לפי זה, היה צריך רש"י לומר "מערה ועליה על גביה", ולא "בית ועליה על גביו"?

ג. לאחר מכן ממשיך רש"י בפירושו על "המכפלה": "דבר אחר, שכפולה בזוגות" – שהמערה נקראת "מכפלה", מפני שהיא כפולה במספר זוגות. וכדברי רש"י לפני כן (בתחילת הפרשה) – "בקרית ארבע" – שנקברו שם ארבעה זוגות: אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה.

אך גם פירוש זה אינו מובן: השם "מערת המכפלה" שבפסוקנו אינו נקרא כך על ידי התורה - אלא בשם זה התבטא אברהם בדבריו לבני חת. הוא הורה להם לבקש מעפרון שיתן את מערת המכפלה, והם – בני חת ועפרון – בודאי לא ידעו שבמערה ייקברו מאוחר יותר ארבעה זוגות. (משא"כ לגבי "ותמת שרה בקרית ארבע", ששם התורה קוראת לעיר בשם "קרית ארבע", ובתורה אפשר גם שיקרא שם על שם העתיד).

[וסביר לומר שהם אפילו לא ידעו שאדם וחווה קבורים שם – כי אילו היה עפרון יודע זאת הוא וודאי לא היה מסכים למכור את השדה בארבע מאות שקלים בלבד, שזהו ערך השדה בלבד. כי אז היה בודאי מתאר לעצמו את חשיבותה העצומה של המערה בעיני אברהם, והיה מנצל זאת כדי להכפיל את המחיר פי כמה וכמה, ובודאי שלא היה מציע בתחילה לתת את המערה ללא תשלום.

ובמיוחד כאשר אדם הראשון היה חשוב אצל כל העמים, וכפי שאומר בפדר"א (ספ"כ) שאדם הראשון חשש ש"לאחר מותי יקחו אותי ואת עצמותי ויעשו להם דמות עבודת גילולים"].
 אם כך, מהו הסימן שנתן אברהם לבני חת ולעפרון באמרו שיתנו לו מערה זו אשר "כפולה בזוגות"?

אמנם, בגור-אריה (על הפסוק) מפרש שהמערה נקראה כבר אז בשם "המכפלה" – שכפולה

בזוגות" מפני שהיה בה מקום לארבעה זוגות.

אך פירושו אינו מובן. דהרי בפשטות, שטחה של מערה נחשב לפי המספר הכללי של האנשים שאפשר לקבור בה, ולפי זה היה צריך לקרוא למערה בשם שיבטא את האפשרות לקבור בה שמונה אנשים, ומדוע היא נקראת 'המכפלה' ביטוי המביע רק כפילות. וכן, מדוע חשוב לציין בעניינינו שאלה הם זוגות? והרי לגבי גודל השטח אין הבדל אם שמונת האנשים הם ארבעה זוגות או שמונה אנשים יחידים.

ד. הביאור בכל הנ"ל:

הפסוק "מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדה" מכריח את רש"י לפרש שהתואר "מכפלה" קשור ישירות למערה, כי בפסוק זה קובעת התורה את המילה 'מכפלה' מיד לאחר המילה 'מערת' (וללא כל קשר ל'שדה' הנאמר בסוף הפסוק).

אך כיוון שמהפסוקים שבהמשך מוכח בכל זאת, שאף השטח כולו נקרא מכפלה, וששם זה של השדה אינו מפני המערה (כדלעיל בסעיף א'), לפיכך מסביר רש"י "בית ועליה על גבי", דאין הכוונה בזה שהמערה היתה כפולה, אלא שבסמוך למערה היה בית כפול בעל שני קומות שעל שמו נקראו המערה והשדה בשם 'מכפלה'. דלפ"ז אתי שפיר, שאין הקושיות הנ"ל ברש"י קשים כלל.

ולפי זה מובנים כל הבדלי הלשוניות שבפסוקים: הניסוח "מערת שדה המכפלה", שממנו משמע שהשם "מכפלה" של השדה אינו מפני המערה, מובן – כי אכן המערה אינה כפולה, והשם 'מכפלה' קשור דווקא לשדה מפני הבית הכפול שעמד בו. וכן מובן גם הניסוח "מערת המכפלה אשר בקצה שדה", שממנו מוכח, שהתואר "המכפלה" מתייחס למערה – כי בית זה נמצא בסמוך למערה, ולכן נושאת בעיקר המערה שם זה.

ה. אך עדיין אין פירוש זה מובן כל צרכו. דהרי כיוון שהמערה עצמה לא היתה כפולה, יוצא שאברהם אמר את התואר 'מכפלה' רק בתור סימן. ולפ"ז לא מובן מדוע צריך אברהם לתת שני סימנים למערה: שהיא נמצאת ליד בית כפול, ושהיא בקצה שדה?

לכן כתב רש"י את הפירוש השני - "כפולה בזוגות", שמשמעותו שהמערה היתה כפולה [לא במספר מסויים של זוגות קברים (דבר שאינו מוכח מהמילה 'המכפלה', כדלעיל בסעיף ג')] אלא בעצם העובדה שכל אחד מהקברים שבה היה כפול – "זוגות" – קבר זוגי, לאדם עם זוגתו – איש ואשתו.

לפי זה מובן מדוע היה צריך אברהם להוסיף את המילה 'המכפלה' (ולא רק בתור סימן). כי על ידי הוספה זו הוא הבהיר מדוע הוא חפץ דווקא במערה זו: הרי בני חת אמרו "במבחר קברינו קבור את מתך...", ומדוע הוא דורש מהם לבקש עבורו דווקא את מערתו של עפרון? לכן הוא הוסיף את המילה 'המכפלה', ובכך הוא הבהיר, שאין הוא מקבל את הצעתם של בני חת "במבחר

קברינו קבור את מתך" (לשון יחיד), לקבל מהם רק מקום אחד לקבורת שרה, אלא ברצונו לקבור את שרה דווקא במערת עפרון, משום שבה יש בכל קבר מקום כפול, גם לבן זוגה (אברהם). אך אין די בכך, ולכן לא נאמר 'מערת הכפל' וכדומה, כי בני חת היו יכולים להציע לו בקלות מקום כפול – לשני קברים. לפיכך הדגיש אברהם "מכפלה" – שכפולה בזוגות - שאין הוא מעוניין שהקבר הזוגי יהיה בין זרים, אלא במקום שהוא כפול בזוגות, שיהיה בית קברות למשפחתו. אלא, שגם פירוש זה קצת קשה, דהמשך דבריו של אברהם סותרים לכך:

דאנו רואים שדברי אברהם לבני חת היו בנוסח של בקשה: "וישתחו לעם הארץ . . וידבר . . אם יש את נפשכם . . (ובקשתו היא:): לקבור את מתי (בלשון יחיד) מלפני (שהוא צער גדול, ולכן הוא מבקש לבטלו מהר ככל האפשר, ולפיכך) ויתן לי . . המכפלה" – לא פחות משמונה קברים! ועוד ועיקר: המשמעות הפשוטה של המלה "מכפלה" (מ"ם פתוחה) היא מלשון מכפיל (מאכיל וכו') – שגורם למשהו אחר להיות כפול, ולכאורה אין לכך קשר ל"כפולה בזוגות".

לכן מפרש רש"י כפירוש ראשון ועיקרי את הפירוש ד"בית ועליה על גביו".

והקושי שהוזכר לעיל על הפירוש "בית ועליה על גביו" אינו כה קשה, כי אנו מוצאים במקומות נוספים שיש לדבר אחד שני סימנים.

(ע"פ ליקוטי שיחות חלק ה' שיחה ב' לפר' חיי שרה)

יינה של תורה

"כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה"!?!

ביאור דברי הזוהר ד'שרה' רומז לגוף ו'אברהם' לנשמה, והסברה נפלאה בכך ש"כל אשר תאמר אליך שרה (-הגוף) שמע בקולה"

א. בתחילת פרשתינו נאמר: "ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען". ומסביר הזוהר ש"שרה" רומז לגוף ו"אברהם" לנשמה. ומבאר הזוהר שזהו המרומז בפסוק: "ותמת שרה" - כשהגוף מת, ב"קרית ארבע" - הוא הגוף, המורכב מארבע יסודות, "היא חברון" - המחבורים בעת חיותו, אזי במותו: "ויבא אברהם" - הנשמה, "לספוד לשרה ולבכותה": הנשמה בוכה מפני שגם לאחר המיתה היא קשורה בגוף. לפי הנחה זו ש"שרה" רומז לגוף ו"אברהם" לנשמה – לא מובנת לכאורה, משמעות הכתוב "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה", דהיינו - 'לשמוע' לציוויי הגוף.

ב. ויובן זה בהקדים פתגם הבעש"ט הידוע על יסוד הכתוב "כי תראה חמור שונאך גו": "כי תראה חמור" - כשתתבונן בחומריות הגוף שלך ותראה שהוא "שונאך", משום שבתחילת העבודה ובתחילת החיים, קיימת שנאה הדדית בין הגוף לנשמה. ועוד תראה - שהוא "רובץ תחת משאו" – ה"משא" הוא עול התורה והמצוות, והוא נחשב לגבי הגוף כמשא, שאין לו חפץ בו. ומשום כך הוא "רובץ תחת משאו".

והנה, מפתגם זה אנו רואים שהתורה ומצוות נחשבים כ"משאו" של הגוף, משום שהכוונה שבמצוות היא לברר ולזכך את הגוף, שלכן נתנו המצוות לנשמות בגופים דווקא. מלבד הענין שהמצוות ניתנו לנשמות בגופים דווקא, הרי גוף המצוות נתלבשו בדברים

גשמיים דווקא. ולא רק המצוות המעשיות, אלא גם המצוות שהן חובת הלבבות - כגון אהבה ויראה - או חובת המוחות - כגון מצוות האמנת היחוד - גם מצוות אלו צריכים להיות מורגשים בבשר הלב והמוח.

מצוות אהבת השם לדוגמא צריכה להיות מורגשת בגוף. כשם שבעניינים גשמיים הרי "שמועה טובה תדשן עצם", וכפי המסופר בתלמוד (גיטין נו, ב) בסיפור הידוע אודות רבי יוחנן בן זכאי ואספסינוס קיסר ששמועה טובה הביאה לשינוי גופני, כך גם אהבת השם – צריכה להטביע את רישומה בגוף שיהיה מורגש שאמנם "קרבת אלוקים לי טוב".
 וכך גם ביראה, שעליה לגרום לא רק לכיווץ במוח או אפילו בלב, אלא עליה להיות במידה כזו שיהיה ניכר בקשר הגשמי של המוח והלב שהוא שרוי בפחד.
 ומצינו כמה סיפורים בזה מרבותינו הק':

מסופר על רבנו הזקן שכשהגיע פעם בתפילתו (בראש השנה או ביום כיפור) ל"ובכן תן פחדך", החל להתגולל על הארץ תוך כדי אמירת 'פח' 'פח' ומרוב פחד לא היה באפשרותו לסיים את המילה, ורק כעבור זמן מה סיים את כל המילה "פחדך".

דוגמא נוספת בסיפור אודות כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק", שבשנות נשיאותו הראשונות ישב פעם והתוועד עם חסידים. לשלחן הוגש "קאוויט" (משקה חריף) נטל ה"צמח צדק" הימנו כוס אחת ושניה ואף ציזה למזוג לו כוס שלישית. אחר כן העביר ידו על מצחו ופעולת המשקה לא היתה ניכרת עליו.

והסביר זאת ה"צמח צדק" אחר כך, שהתבונן בגדולת ה' ונפל עליו פחד רב, ו"יין קשה - פחד מפגיו", דהפחד מבטל מהגוף את פעולת היין. וכאן - היראה השפיעה גם על בשר הגוף, והיתה מורגשת בו עד כדי כך שביטלה מעליו את פעולת היין.

וכן גם באהבת ה': הרב הצדיק רבי מנחם נחום מטשרנוביל היה שמן בגופו מאמירת "אמן יהא שמיה רבא". כשהתבונן ב"שמיה רבא", ובגדולת הוי', שהוא "מברך לעלם ולעלמי עלמיא", שנמשך בכל העולמות ובכללם גם בעולם העשיה הגשמי – נתעורר באהבה ותענוג במידה שהביאו שמנונית בגופו.

ומכל הנ"ל אנו רואים שקיום המצוות (ואפילו המצוות התלויות בלב ובמוח) שייכים דווקא לגוף הגשמי, ולכן הם נחשבים כ"משאור" של הגוף.

ג. "וחדלת מעזוב לך" – ממשיך הבעש"ט ומבאר בפתגם שלו על המשך הכתוב האמור: עלול אתה לחשוב שכיוון שהגוף "רובץ תחת משאור", כדאי לך להתמסר רק לעבודה השייכת לנשמה, ואת הגוף תמגר על-ידי תעניות וסיגופים. על כך אומרת לך התורה - "עזוב תעזוב עמו - יש לברר" ולהעלות את הגוף.

ולכן, אדם שמכוון במחשבתו כל הכוונות שבמצווה מסוימת ולא יקיימנה בפועל, וכגון אדם

שמכוון את כוונות מצוות תפילין ובפועל אינו מניח תפילין - הרי לא רק שהוא מפסיד קיום המצווה אלא אף עובר עבירה - הוא מבטל מצוות תפילין.

ואילו כשבפועל הוא מקיים הנחת תפילין ולא מכוון את הכוונה המתאימה (מחמת חסרון ידיעה, או שהוא יודע את הכוונה אלא שבפועל לא כיוונה) הרי את עונשו אמנם ישא על שלא כיוון, אבל את המצווה בפועל - קיים.

ואף בזה מצינו סיפור מרבותינו, דבברית מילה שהייתה אצל אחד מנכדי ה"צמח צדק", היו צריכים לבחור בין שני מוהלים, אחד מהם היה בא בשנים והייתה לו ידיעה בכתבי האריז"ל (בעניינים השייכים למילה עכ"פ), והשני צעיר ומומחה, אבל פשוט בהרבה מהקשיש. והורה ה"צמח צדק" להזמין את המוהל הצעיר, בהסבירו שהמילה צריכה להיות פשוט בגשמיות. ועפ"ז מובן מדוע "כל אשר תאמר אליך שרה (הגוף) שמע בקולה", שכן עיקר הכוונה הוא הגוף.

ואף שעתה מעלת הגוף היא בהעלם, ורק לעתיד לבוא היא תבוא לידי גילוי (ועד - שלעת"ל הנשמה תקבל את חיותה מהגוף). מכל מקום, לגבי האבות ש"הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין עולם הבא" (ב"ב, ספ"ק), כבר עתה נתגלתה מעלת הגוף, ולכן נאמר לאברהם - "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה".

(ע"פ לקוטי שיחות חלק א' שיחה א' לפר' חיי שרה)

חידושי סוגיות

ב' גדרים בבעלות על ארץ ישראל

בפדר"א מובא שאברהם כר"ב שאין בני"י ירשו את עיר יבוס, וזה תמוה הרי הקב"ה נתן את כל הארץ לישראל ואיך כרת הברית. ובהמשך - בפדר"א - מובא שיהושע לא כבש את יבוס מחמת השבועה ואילו דוד כבש העיר, וקשה היאך דוד כבש על אף השבועה. רבינו מביא ומבאר שישנם ב' גדרים בבעלות על א"י - כללית ופרטית, ובזה מבאר שודאי שייכת הארץ לישראל, אך מצד בעלות פרטית שייך ליתנה לגוי, אלא שדוד כבש יבוס דזה היה בגדר בעלות כללית - לצורך כלל ישראל, ובזה מבאר גם דברי אברהם בעסקו עם בני חת

"את כל הארץ גוי' לך אתננה ולזרעך עד עולם" (בראשית יג, טו)

אברהם לקנות את מערת המכפלה מאת בני חת "אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל כרות עמנו שבועה² שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם של בני יבוס (ש"חתיים הי"ג³) - וכרת עמם ברית⁴ - ואח"כ קנה את מערת המכפלה".

כ' הפדר"א: כרת אברהם ברית עם בני חת שישראל לא יכבשו את יבוס, ומקשה בזה הרי הארץ היא בירושה לישראל

א. איתא בפרקי דר' אליעזר ש כאשר בא

ועד"ז ביל"ש יהושע (ובאברבנאל שם "ברית השבועה". ואכ"מ.
3) פדר"א שם - לפנ"ז.
4) כן הגי' הרד"ל בפדר"א שם, על פי יל"ש וירא ויהושע שם.
* וכ"ה בפדר"א שם להלן בברית שכרת יצחק עם עמי הארץ.

1) פל"ו.
2) כ"ה בפדר"א לפנינו "כרות עמנו שבועה" *
וביל"ש יהושע (רמז כח) "כרות עמנו ברית". וכ"ה בערוך (ערוך עור) ואברבנאל ש"ב ה, ו. ביל"ש וירא (רמז פב) "כרות עמנו ברית ושבועה". וראה המשך הלשון בפדר"א "וכתבו עליהם שבועת אברהם . מפני אות ברית שבועת אברהם". וביל"ש וירא (וערוך) שם "וכתבו עליהם ברית שבועת אברהם".

עוד מקשה היאך דוד כבש העיר. והרי היתה השבועה. ולאידך מדוע קנה גם את העיר

ב. להלן שם בפרקי דר"א מסופר, דכאשר לא הניחו את דוד ליכנס בעיר ו"אמרו לו אין אתה יכול ליכנס בעיר היבوسی עד שתסיר כל הגלולים הללו שכתוב עליהם אותו שבועת אברהם, אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הגלולים הללו שכתוב עליהם אות ברית שבועת אברהם יהי' לראש ועלה בראשונה יואב בן צרוי' כו" (כמפורש בכתוב¹² שדוד לכד את העיר). ומסיים שם (בפדר"א): "ואח"כ¹³ קנה את עיר היבوسی לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם".

ואינו מובן (וכמו שהקשו במפרשים¹⁴): מתחילת הענין, שלא הניחו לדוד ליכנס לעיר "מכח ברית שבועת אברהם", מוכח שבימי דוד עדיין היתה השבועה קיימת. אבל מהמשך הסיפור, שנלחם יואב עם בני יבוס ולקח את העיר (כמפורש בכתוב), משמע ששבועת אברהם כבר בטלה.

[ועוד זאת: אם שבועת אברהם לא בטלה - מה התועלת בהסרת הגלולים עם השבועה הכתובה עליהם? וכי בכוחה של הסרה זו לבטל תוקפה של השבועה¹⁵?! ועכ"ל שכבר

ולכאורה הוא תמוה: דאיך הסכים אברהם לכרות עמהם שבועה שלא ירשו בני ישראל את עיר היבוס - היפך הבטחת הקב"ה אליו "את כל הארץ גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם"⁵

ועוד שהרי עשיריות בשנים לפני זה כרת ה' את אברם ברית לזרעך נתתי את הארץ הזאת⁶

וביותר יש לתמוה ע"פ המפורש בהמשך דברי הפרקי דר"א ד"כשבאו ישראל לארץ. לא היו יכולין ליכנס (בעיר היבوسی) מפני אות ברית שבועת אברהם. . וכשמלך דוד ורצה ליכנס. לא הניחו אותו. . מכח ברית שבועת אברהם". וכן הוא בספרי⁷ דמש"נ גבי יהושע⁸ "ואת היבوسی יושבי ירושלים לא יכול בני יהודה להורישם", פירושו "יכולים היו אבל אינן רשאים" (וכמפורש ברש"י⁹ שהאיסור הוא "לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה"), הרי ששבועת אברהם הטילה איסור¹⁰ על בני' לכבוש את ירושלים¹¹

(5) לך יג, טו. ועוד. וראה לקמן סעיף ג.

(6) לך טו, יח.

(7) פ' ראה יב, יז.

(8) יהושע טו, סג.

(9) פ' ראה שם.

(10) והוא דלא כפרש"י יהושע שם שלא היו רשאים מחמת השבועה שנשבע אברהם לאבימלך (ולהעיר מתוס' שאנץ לסוטה י, א) - דהרי בימי דוד כבר עברו הדורות שהוזכרו בהשבועה (רש"י ש"ב ה, ח (בסופו). וראה רד"ק שם, ו (בסופו). פי' רבינו ישעי' שם, ט).

(11) השק"ט בפרש"י פ' ראה שם ע"ד הפשט - ראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 80 ואילך.

(12) ש"ב ה, ז.

(13) במשך זמן לאח"ז - כמפורש בש"ב בסופו.

(14) רד"ל לפדר"א שם (אות צו). וראה גם

אברבנאל שבהערה 2

(15) ואף שכן אמרו לדוד כמפורש בקרא (ש"ב

ה, ו) וכחובא בפדר"א - צ"ל שאמרו זה דרך משטה

אני בך (וכיו"ב). וראה מפרשים לש"ב שם.

מקדים בדו"ד אברהם ובני חת, ומדייק בזה.

ג. ויובן זה בהקדם הדו"ד בין אברהם ובני חת שהובא בחז"ל:

על הפסוק²² "גר ותושב אנכי עמכם" אמרו חז"ל²³: "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי תושב ואטלנה מן הדין²⁴ שאמר לי הקב"ה²⁵ לזרעך אתן את הארץ הזאת".

ויש להבין בזה:

מכיון שביכלתו ליטלנה "מן הדין" - למה השתדל כ"כ לקנות את מערת המכפלה (ובכסף מלא²⁶)?

וכן כשאמר אברהם לבני חת "אטלנה מן הדין" התכוון בודאי שיאמינו לדבריו²⁷ שהקב"ה הבטיח לו את הארץ הזאת, וא"כ אין תועלת בסירובם ויתנוה לו מרצונם הטוב - ולמה אמר "אטלנה" שמשמעו בע"כ?

ביהושע שם "לא יכלו... להורישם", שאינם רשאים (כספרי ורש"י ראה שם). ודוחק לומר שלא יכול מצד החילול השם שבדבר, כי פשטות הלשון לא משמע הכי אלא שנאסרו מצד השבועה עצמה.

בזית רענן ליל"ש יהושע שם דבני יבוס "פרצו הגדר תחלה שנלחמו עם ישראל" (ולכן הותר לישראל לכבוש ארצם). אבל ראה רד"ל שם, שביבוס לא מצאנו שפרצו הגדר. ע"ש. ואכ"מ.

(22) פרשתנו כג, ד.

(23) פרש"י עה"פ, מ"ב פנ"ח, ו.

(24) בב"ר "אם רציתם גר ואם לאו מארי ביתא".

(25) לך יב, ז. ובב"ר הובא פסוק אחר - ראה בסוף הסעיף.

(26) פרשתנו שם, ט.

(27) ולהעיר מפרד"א שהובא לעיל (סעיף א), ש"אמרו לו אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך כו".

בטלה שבועת אברהם¹⁶ והי' מותר ללכוד העיר, והטעם שצוה להסיר הצלמים הוא (כמ"ש במפרשים¹⁷) "רק מפני שהי' זה כעין חלול ה' כ"ז שהיו עומדים, כענין השבועה לגבעונים¹⁸ (ז.א. היות שלפי דעתם של היבוסים עדיין השבועה קיימת היו צריכים לבטל זכר השבועה למנוע חילול השם)]]

ואילו מסיום הענין, ש"אח"כ קנה את עיר היבוס לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם", משמע שקנה את העיר כדי שרכישת העיר תהי' "ברצונם של בני יבוס"¹⁹!

וא"כ צ"ב: מה נשתנה, שבעת כיבוש יהושע "לא יכלו גו' להורישם", שלא היו רשאים להורישם מפני השבועה (אף שנצטוו "והורשתם את כל יושבי הארץ וגו'"²⁰) ולדוד הי' מותר ללכוד העיר²¹?

(16) בא' מתירוצי הרד"ל שם, "שבאמת השבועה לא בטלה ולכן לא הי' דוד יכול לירש ארצם... עד שקנאו ממנו אח"ז". ומה שהסיר הגלולים, אינו מפני השבועה (שהי' כתוב עליהם), אלא מפני "שהי' שונא לשמוע ולראות הגלולים בסמוך לר". ע"ש. אבל נוסף לזה שמפשטות הלשון בפרד"א משמע שהסרת הגלולים היתה מפני השבועה הכתובה עליהם, הרי צלמים בכלל היו עוד כו"כ, כדמוכח מקראי. ואכ"מ.
(17) רד"ל שם. ועוד.

(18) גיטין מו, א. רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ה.

(19) להעיר שביל"ש וירא ויהושע שם, וכן בערוך ואברבנאל שם - לא הובא לשון הפרד"א "כי אם ברצונם של בני יבוס".

(20) מסעי לג, נב ואילך.

(21) ברד"ל שם "כיון שנצטוו בתורה (שופטים כ, ז) לא תחיי' כל נשמה הרי נתבטל הברית ע"פ הדבור". וצ"ע, דלפ"ז גם בימי יהושע כבר בטלה השבועה (ועוד קודם שבע שכבשו), ואיך נאמר

הקב"ה "לזרעך נתתי את הארץ הזאת"³⁵ אתי שפיר - כי כתוב זה אינו הבטחה על העתיד, אלא ל' עבר, בלשון הירושלמי³⁶ "לזרעך נתתי - כבר נתתי", וכדאיתא גם במדרש³⁷ על כתוב זה, ש"מאמרו של הקב"ה מעשה". וא"כ עדיפא אמירה זו של הקב"ה ("לזרעך נתתי") גם לגבי האמירה "לך אתננה" שהיא רק הבטחה על העתיד.

אבל לפי פרש"י, שההוכחה היא מ"לזרעך אתן את הארץ הזאת" - קשה, כנ"ל: מדוע לא הביא ההבטחה "לך אתננה"³⁸?

מבאר שישנם ב' גדרים בבעלות על א"י

ד. וי"ל הביאור בכל זה:

בעלות בנ"י על ארץ ישראל יש שני פרטים: בעלות כללית - זה שכל הארץ שייכת לכלל ישראל, ובעלות פרטית - זה שכל אחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ השייך (רק) אליו.

ושני אופני בעלות אלו דבנ"י באו בפועל³⁹

ובאם ה' לוקחה בחוזק יד ובע"כ²⁸ - יש בזה משום חילול השם אצל בני חת (שאברהם ה' מוכר אצלם כ"נשיא אלקים"²⁹ ומפורסם כאיש שהנהגתו היא בתכלית החסד, היושר והצדק)³⁰

כמו"כ, מדיוק לשונו "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב"³¹ משמע, שהיותו גר או תושב תלוי ברצונם של בני חת. כלומר: אם ירצו בני חת למכור את מערת המכפלה, אזי "הריני גר" שאי אפשר לו ליטלנה מן הדין, ורק כשאינן רצונם בכך ("ואם לאו"), אז - "אהי' תושב ואטלנה מן הדין".

ותמוה: איך יתכן לומר שה"דין" אם מותר לאברהם ליטול את מערת המכפלה או לא, יהי' תלוי ברצונם³² של בני חת?

ומדוע הביא אברהם את ההוכחה (שהוא יכול ליטלנה מן הדין) מהבטחת הקב"ה "לזרעך אתן את הארץ הזאת" - שהנתינה היא לזרעו של אברהם - ולא מהבטחת הנתינה לאברהם עצמו - "את כל הארץ גו' לך אתננה"³³?

לפי המדרש³⁴ שההוכחה היא מזה שא"ל

(28) להעיר מפ"י המיוחס לרש"י בב"ר שם "מארי ביתא, בעל כרחם שכך כו". אבל מובן שאין כוונתו שיקחנו בחזקה ובזרוע, כ"א בע"כ בדין. (29) פרשתנו שם, ו.

(30) ראה וירא (יח, יט) למען אשר יצוה ג' לעשות צדקה ומשפט.

(31) ברש"י בב"ר שם: הריני כגר. ובמדרש אגדה (באבער): אם תרצו אהי' כגר ואם לאו אהי' כתושב.

(32) להעיר מהגירסא בב"ר (הובאה בהוצאת תיאודור) "אם רצייתי". וכן במדרש שכל טוב כאן.

(33) לך יג, טו. ועד"ז שם, יז. וראה הלשון בפדר"א שהובא בתחילת השיחה.

(34) ב"ר שם.

35) לך טו, יח.

36) חלה פ"ב ה"א.

37) ב"ר פמ"ד, כב.

38) ביאור דברי רש"י (והשינוי לגבי לשון המדרש) ע"ד הדרש (והרמז) - ראה לקו"ש חט"ו ע' 146 ואילך (וש"נ). וראה שם ע' 204 ואילך ע"ד ההלכה.

39) דאף שא"י ירושה לנו מאבותינו (ב"ב קיט, ב. ע"ז נג, ב) - מ"מ "לא נקנית להם אלא בחזקה כו' במה ירשתם בישיבה כו'" (שו"ע אדה"ז חו"מ קו"א להל' הפקר בתחלות). וראה בארוכה השקו"ט בגדרי הבעלות דא"י מזמן האבות - אנציקלופדי' תלמודית ערך א"י (ע' ר ואילך. וש"נ). וראה גם לקו"ש חט"ו ס"ע 103 ואילך. וש"נ. ועוד. ואכ"מ.

וכהדין ד'מלך פורץ גדר . . ואין ממחין בידו'⁴⁴ וכו'.

ולאיך, בעלות הפרטית אינה מביאה (בהכרח) בעלות כללית⁴⁵ וכמו שמצינו לאחרי חורבן הראשון, דאף את"ל שבטלה בעלותם הכללית של בני"י על הארץ⁴⁶ - ד"כיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש" ועד ש"נפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהיא אינה מן ארץ ישראל"⁴⁷ - מ"מ נשארה בעלות היחיד על קרקעו, וכמש"נ בירמי'⁴⁸ "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום", כי אין הבעלות הפרטית תלוי' בבעלות הכללית.

ולפי"ז א"ש בדברי אברהם לבני חת

ה. ועפ"ז מובנים דברי אברהם לבני חת - "אם תרצו הריני גר ואם לאו אהי' תושב ואטלנה מן הדין": החילוק בין האופן ד"הריני גר" (ע"ז שבני חת ימכרו לו את מערת המכפלה) להאופן ד"אהי' תושב ואטלנה מן הדין" - הוא בגדר הבעלות של אברהם על מערת המכפלה:

45) ובארות אברהם ויצחק, קנית חלקת השדה מיד בני חמור נשיא הארץ וכו' יוכיחו.

46) שנעשית על ידי כיבוש יהושע (דאתי כיבוש ומבטל כיבוש - ראה הנסמן בהערה הבאה). וראה בהנסמן לעיל הערה 39. ואכ"מ.

47) רמב"ם ספ"ו מהל' ביהב"ח ובנ"כ שם.

48) לב, מד. וראה ב"ב כח, סע"ב. וברבינו גרשום שם: מי שקנה עכשיו בתים או שדות במקום הזה יכתוב בשטר ויחתום עדים כדי שתהא הקרקע ברושותכם וכשתחזרו מן הגלות ויבואו המוכרים להוציא מידכם כו' תראו להם שטריכם כו'.

על ידי שני קנינים: הבעלות הכללית באה ע"י כיבוש הארץ ע"י יהושע כו', שע"ז נקנית כללות א"י לכלל ישראל, והבעלות הפרטית דכאו"א מישראל בחלקו הפרטי נעשית על ידי ישיבה וחזקה, שכ"א ישב והחזיק בחלקו⁴⁰ זאת ועוד: שני אופנים אלה בבעלות אינם תלויים זב"ז, אפשר להיות בעלות כללית בלי בעלות פרטית ובעלות פרטית בלי בעלות כללית.

וההסברה בזה:

בעלות כללית אינה שוללת הבעלות הפרטית, וכמו בעלות המלך על המדינה שלו, דעם היות שכל הארץ כולה היא ברשות המלך⁴¹ מ"מ אין זה שולל בעלותו הפרטית של כאו"א מבני המדינה על רכושו הפרטי (ביתו, שדהו וכו'), אלא שמצד בעלותו של המלך על כל הארץ חלים כמה דינים גם על הרכוש הפרטי של כאו"א - דדינא דמלכותא דינא⁴² ולכן מוטל עליו לשלם מסים למלך על רכוש זה, ועד שבתנאים מסויימים יכול המלך ליטול גם את רכושו של האיש הפרטי⁴³

40) ראה המקנה קידושין (כו, א ד"ה בחזקה מנ"ל. שם יד, ב ד"ה בא"ד ועוד נראה) דחזקה היינו החלוקה שביניהם לקנות כאו"א חלקו, ולא לקנות מן הכנענים. ועיין שו"ע אדה"ז שם. ואכ"מ.

41) ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

42) גיטין י, ב. וש"נ וראה קו"א לשו"ע אדה"ז שם.

43) ראה רמב"ם הל' גזלה ואבידה פ"ה הי"א ואילך. הל' מלכים פ"ד.

44) ב"ב ק, ריש ע"ב. וראה גם משנה סנהדרין כ, ב ובפרש"י שם. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ג ובלח"מ שם.

שני אופני בעלות הנ"ל לישראל בארץ ישראל הובטחו לאברהם אבינו: הכתובים "לזרעך אתן את הארץ הזאת", "לזרעך נתתי את הארץ", ענינם בעלות הכללית של עם ישראל עם הארץ, ואילו בהכתוב "לך אתננה" מדובר בבעלות הפרטית של ישראל על חלקו בארץ.

דההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (וכן הכתוב "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") כוללת את כל הארץ בלשון "כללית", "הארץ הזאת". והוא לפי שהנידון הוא "הארץ" - ארץ ישראל השייכת בכללותה לכללות עם ישראל.

בההבטחה ד"לך אתננה" הרי הכתוב מאריך בה ומפרט ואומר⁵¹ "ראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה גו' לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה גו'".
 כלומר:

(א) בכתובים אלו מודגש גודל שטח הארץ וגם פרטיו ("וראה גו' צפונה ונגבה וקדמה וימה גו'") וריבוי זרעו של אברהם ומנין בו - שמשמעות המשך הכתובים היא, שנתנית ארץ רחבת ידיים כזו מתאימה לההבטחה ד"ושמתי את זרעך כעפר הארץ", שלכן זקוקים הם לארץ גדולה ביותר וחלק זרעך יהי בצפונה, חלקו בנגבה וכו'. וענין זה קשור עם הבעלות הפרטית של כאו"א מישראל על

מערת המכפלה, כמו כל הארץ סביב לה, היתה אז ברשותם ובבעלותם הכללית של בני חת, ובקשת אברהם לקנותה מעפרון היתה רק לרכוש את הבעלות הפרטית (דעפרון) של מקום זה, אבל גם אח"כ תישאר בעלותה הכללית בידי בני חת (שלא מצינו שאברהם כבש מלכות בני חת).

וזהו "הריני גר" - כי הארץ נשארה בבעלותם הקודמת של בני חת, ואברהם הוא "גר" הקונה רכוש פרטי במדינת - במלכות בני חת.

אמנם כל זה הוא אם יסכימו בני חת למכור לו את מערת המכפלה, אבל "אם לאו - אהי' תושב ואטלנה מן הדין", שנטילת המערה תהי' תוצאה (והמשך) מהבעלות הכללית על ארץ ישראל.

והביאור: אברהם ידע שאדם וחוה קבורים במערת המכפלה⁴⁹ ובאם לא יסכימו בני חת למכרה לו (באופן שתגיע לו הבעלות הפרטית), וירצו להכריחו לקבור שרה במק"א לא אצל חוה צלע מצלעותיו דיציר כפיו של הקב"ה, הרי איגלמי מילתא שכבר הגיע זמן קיום ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזאת", ותנתן לו (גם) הבעלות הכללית - "אטלנה מן הדין"⁵⁰

ו. עפ"ז מתורץ ג"כ מדוע הובא ע"ז בפרש"י הכתוב "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (או במדרש "לזרעך נתתי את הארץ הזאת") - ולא הכתוב "לך אתננה", ובהקדים:

⁵¹ הדין" שמשמעו בע"כ.
 51) לך יג, יד-יז.

49) ראה פרש"י פרשתנו כג, ב.
 50) ע"ד כיבוש מלך. ולכן אמר ע"ז "אטלנה מן

האומה (כלל ישראל), וההבטחה בנוגע להבעלות הפרטית - היא לאברהם בתור ה"אב" של כאו"א מישראל⁵⁴.

ולכן בהכתובים שבהם באה הבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית, נאמר בהם רק "לזרעך אתן" (לזרעך נתתי), כי זה אינו בגדר ירושה באופן פרטי מאב לבן, אלא ניתן לכלל ישראל (ולהעיר שהוא הוא אותו ה"כלל" במשך כל הדורות⁵⁵). משא"כ בהבעלות הפרטית שנאמרה לאברהם בתור "אב", שמוריש לכאו"א מבניו, נאמר "לך אתננה⁵⁶ ולזרעך", שבוזה מודגש היחס ד"אב" ו"בן" שבין אברהם וזרעו, שע"ז באה הארץ בירושה מהאב - אברהם - לזרעו עד עולם⁵⁷.

הנ"ל בפנים יש לפרש מ"ש רש"י שם "שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה", כי שם קאי לא רק בדין הבעלות הכללית אלא בדין הבעלות הפרטית, וכדיקו לשון הגמרא "ירושה היא להם מאבותיהם". וראה יחזקאל שם ובמפרשים. ועצ"ע.

57) ואולי יש לקשר לזה השק"ט והפולגתא אם גר מביא בכורים וקורא (ראה בכורים פ"א מ"ד), ולהלכה פסק הרמב"ם (הל' בכורים פ"ד ה"ג) "הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם (לך יז, ה) אב המן גוים נתתיך הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה". וראה פיהמ"ש להרמב"ם בכורים שם.

וע"פ הנ"ל י"ל דזה מה שגר קורא הוא לא מצד היותו חלק מכלל ישראל (כבני"ש שאצלם ישנה הבעלות כללית מאברהם כראש האומה), כ"א בגדר בן היורש מאב שלו אברהם*.

ולהעיר שלעתיד גם הגוים יטלו חלק בארץ, שנאמר (יחזקאל מז, כא-כג) "וחלקתם את הארץ

* להעיר מפיהמ"ש להרמב"ם שם: לפי שאברהם ה' אב לכל העולם לפי שהוא למדם אמונה.

חלקו בארץ.

ב) "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה" - שאברהם יחזיק בארץ, קנין חזקה (כמבואר בגמ'⁵²) - קאי ג"כ על קנין השייך לבעלות פרטית, כנ"ל שחזקה היא (בעיקרה) בקנין הפרטי.

ז. ויש לומר, שזהו גם טעם החילוק שבין הכתובים - דבפסוקים המדברים אודות הבעלות הכללית נאמר רק "לזרעך", ואילו בהכתובים ע"ד הבעלות הפרטית נאמר "לך אתננה ולזרעך עד עולם", בהדגשת הניתנה לאברהם בפ"ע:

אברהם אבינו ה': (א) ראש לאומה הישראלית, הכוללת את כל בני, ומצד זה הנה כל ענין שנאמר אליו (או ניתן לו) הרי זה ענין ד"כלל ישראל"⁵³. והוא גם (ב) ה"אב" של כאו"א מישראל באופן פרטי, כתוארו "אברהם אבינו", אביהם של כאו"א מישראל. ולפי זה: ההבטחה לאברהם ע"ד הבעלות הכללית דא"י היא לאברהם בתור ראש

52) ב"ב ק, א (דעת ר"א). ובתרגום יונתן לך שם "עבד בה חזקתה". וראה גם ירושלמי קדושין פ"א ה"ג. וכן בהנסמן לעיל הערה 39.

53) וכפשוטו, דאז (לפני לידת יצחק) ה' אברהם כלל ישראל להיותו היהודי היחיד. ולהעיר מצפ"ע ע"ת ר"פ ויש בנוגע ליעקב.

54) להעיר מיחזקאל לג, כד: אחד ה' אברהם ויירש את הארץ ואנחנו רבים לנו נתנה הארץ למורשה.

55) דצבור לא מת (הוריות ו, א) - אלא שצ"ע אם כן הוא בנוגע לפני מ"ת ולאחר מ"ת.

56) ראה גם ע"ז נג, ב: מכדי ירושה היא להם מאבותיהם. ובפרש"י שם ד"ה ואשריהם. וע"פ

הוא גם בנוע לז' האומות⁵⁹ וכמו שעשה יהושע ד"שלושה⁶⁰ כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח וחזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים כו"⁶¹

ועפ"ז יש לבאר בנדו"ד: שבועת אברהם לא היתה שבנ"י לא ירשו את הבעלות הכללית דעיר (ארץ) היבוס - כי אא"פ להשבע נגד הבטחת הקב"ה "לזרעך אתן (נתתי) את הארץ הזאת". אלא המדובר בשייכות להבעלות הפרטית, דאף שבנ"י ילטו על ארץ יבוס כי היא חלק מארצם, מ"מ בקשו לכרות ברית שלא יחזיקו בה ישראל בבעלות פרטית "כי אם ברצונם" (של בני יבוס). והיינו, שגם בני חת הסכימו להשאר תחת שליטת וממשלת בנ"י, וכל כוונתם היתה רק שלא תושלל מהם בעלותם הפרטית על עיר יבוס - שבאופן זה אין איסור (וכהודעה ה"רוצה להשלים ישלים")⁶² [וענין זה מודגש גם בלשון בקשת בני חת

וניחא שהשבועה היתה רק בגדרי הבעלות הפרטית, ואילו דוד כבשה בגדרי הבעלות כללית.

ד. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר ג"כ ענין שבועת אברהם לבני חת "שאינ בני ישראל יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם": אף שבנ"י נצטוו²⁰¹⁰ "והורשתם את כל יושבי הארץ גו' וישבתם בה גו' והתנחלתם את הארץ", שבזה נכלל לא רק מעשה הכיבוש של הבעלות כללית, כ"א גם "וישבתם בה", שזהו חזקת כ"א בקרקע שלו, בעלות הפרטית - מ"מ שאני הבעלות הכללית מבעלות הפרטית, דהבעלות הכללית ניתנה כולה לעם ישראל, מבלי שום נתינת מקום לשליטת זר. משא"כ בנוגע לשייבה בארץ, הרי בתנאים מסויימים מותרים גם האומות להשאר בארץ, וגם מז' האומות. וכמו שנצטווינו⁵⁸ "כי תקרב אל עיר להלחם עלי' וקראת אלי' לשלום", שדין זה

וגו' לכם ולהגרים הגרים בתוכם וגו' והי' בשבת אשר גר הגר אתו שם תתנו נחלתו". ו"ל דזהו בגדר בעלות פרטית שלהם בארץ דיורשים מאברהם** וראה רמב"ן ב"ב (פא, א) שהגרים בני אברהם ראויים לירושה אלא שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים כו'. וראה אנציקלופד' תלמודית ערך גר. וש"נ. ואכ"מ. (58 שופטים כ, יו"ד ואילך. (59 רמב"ם הל' מלכים פ"ו. וראה בארוכה לח"מ שם.

(60 רמב"ם שם ה"ה (מירושלמי שביעית פ"ו ה"א).
(61 וראה רמב"ן שופטים שם. מפרשי רש"י שם. ועוד.
(62 ראה בארוכה רד"ק ש"ב כד, כד שבני היבוס היו "למס עובד"*) (ראה רמב"ם הל' מלכים שם ה"א). וצע"ק שבשופטים (א, כא) לא נאמר אצל היבוסים שהיו "למס" כמש"נ שם לאח"ז אצל שאר האומות ש"לא הורישו".

(* דמפשטות לשונו "שנשארו שם משכשוה בני יהודה כו' והיו שם למס עובד כו' ע"י המס שהיו עובדים לבני יהודה ובני בנימין" משמע שכוונתו דעוד מזמן כיבוש בני יהודה ובני בנימין היו למס עובד (אבל ראה אברבנאל ש"ב שם).

** וראה המשך דברי הרמב"ם בהל' בכורים שם "ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ". פי' הכס"מ שם. אבל ראה שו"ת שאגת ארי' סמ"ט.

לומר: אי קיום השבועה הי' רק אם הי' מגרש אותם מהעיר כדי שיתיישב איש פרטי במקומם, לקיחת הבעלות הפרטית דהיבוס ע"י בעלות פרטית דבנ"י (וזהי כוונת הכתוב ביהושע "לא יכלו . . להורישם"), משא"כ לקיחת המקום עבור כלל ישראל אין זה שייך להשבועה (וכשם שידע אברהם שהקב"ה עתיד ליתן לו כל הארצות האל, כך ידע שבמקום העקדה בהר ה' יראה⁶⁴ - שעתידים לבנות ביהמ"ק בעיר היבוס, ולא ישבע להם "שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס כי אם ברצונם" באופן שבנין ביהמ"ק יהי' תלוי ברצונם של בני יבוס!]

יר"ד. עפ"ז מובן, דזה שבני היבוס לא הניחו לדוד ליכנס מכה ברית שבועת אברהם הי' שלא כדון, שהרי בזה התנגדו לבעלות הכללית של בנ"י על הארץ (בטעותם שבשבועת אברהם נכלל גם שהבעלות הכללית על עיר היבוס היא בידיהם), ומותר לו לדוד להלחם עמם וללכוד העיר. ומטעם זה צוה דוד להסיר הגוללים שעליהם כתובה השבועה - מאחר שבני היבוס השתמשו בשבועה זו שלא כדון. אמנם, מזה גופא מובן, דגם לאחר שילכד דוד את עיר היבוס עדיין לא בטילה עי"ז השבועה, כי לכידתו את העיר היתה רק מדין כיבוש מלך, כדי לשלוט עליהם (בעלות הכללית), ואין זה נוגע להשבועה שלא תלקח מהם הבעלות הפרטית "כי אם ברצונם".

- "אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל, כרות עמנו שבועה כו", היינו שגם הם יודעים שהקב"ה עתיד ליתן הארץ (כולל עיר היבוס) לישראל, ולכאורה מה מקום לכרות ברית לעשות ההיפך - "שאין בנ"י יורשים כו"? אלא שגם לדעת בני חת, השבועה "שאין בנ"י יורשים את עיר יבוס" אינה בסתירה לזה "שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל"]

ובזה יומתק הקשר בין שבועה זו לקניית מערת המכפלה: לאחר שהסכימו למסור (למכור) לאברהם את בעלותו הפרטית של מקום מערת המכפלה - ביקשו מאברהם, מדה כנגד מדה, שישבע להם דגם כאשר הבעלות הכללית של הארץ תעבור לרשות ישראל, לא תלקח מהם הבעלות הפרטית של עיר היבוס "כי אם ברצונם".

ט. עפ"ז מובן גם המשך הסיפור בפרקי דר"א בנוגע לדוד המלך: טעמו של דוד ש"רוצה ליכנס בעיר היבוס" בפשטות הי' כי בא הזמן להכין את מקום המקדש, שהוא בעיר היבוס (ירושלים)⁶³ וע"פ הנ"ל, ששבועת אברהם לבני חת היתה רק בשייכות לבעלות הפרטית של העיר, מובן בפשטות, שלקיחת מקום זה כדי להכין בנין המקדש מעיקרא לא נכללת בשבועה זו. שהרי לקיחה זו היא בשביל כלל ישראל, ושייכת לבעלות הכללית על הארץ (וע"ד לקיחת רכוש פרטי הנצרך להנהגת המלוכה ע"י המלך).

(64) וירא כב, יד ובפרש"י שם.

(63) ראה רד"ל לפדר"א שם אות פז. וראה מפרשים לש"ב בסופו.

בכתב עולם לאחוזת עולם".

(לקו"ש ח"ל עמ' 82 ואילך)

לא נתחלקה לשבטים (יומא יב, א. רמב"ם הל' רוצח
ושמירת נפש פ"ט ה"ד). ואכ"מ.

(* והוא דלא כפשטות הכתובים בסוף ש"ב
(ודה"א כא, יח ואילך) שקנה רק מקום הגורן (מקום
המקדש). וראה זבחים קטז, ב ובפרש"י שם.

ולכן, אף שהי' יכול להורישם מכח הבעלות
הכללית (ע"ד מלך פורץ גדר כו), ובפרט מקום
המקדש שנצרך לכלל ישראל - מ"מ, כדי לצאת
ידי השבועה, "קנה את עיר היבוסי לישראל"⁶⁵

(65) תיבה זו (שלכאורה מיותרת) משמעה
- בעלות כללית דישראל. אבל עפמ"ש בפדר"א
שם שדוד לקח מכל שבט נ' שקלים י"ל, שהכוונה
לבעלות פרטית, כדי שיהי' לכל ישראל קנין במקום
המקדש ובעיר ירושלים (כפשטות לשון הפדר"א
שדוד קנה כל עיר היבוסי*) וצ"ע בהא שירושלים

דרכי החסידות

צריך חוש לאהוב יהודי

הוד כ"ק רבנו הזקן פיתח והקנה בחסידים חושי אהבת חבירו וחושי הרגש זולתו. בעלי עסקים בכלל ואלה שעסקו עם הפריצים בחוות ובעיירות בפרט, הנה כשהשי"ת נתן להם פרנסה, ציפו לקבלת אגרת מהרבי או למשולח שלו לעורר על הצדקה.

הבעש"ט ידע באותיות לקרב יהודי ולאהוב אותו

על הבעל שם טוב אומרים שהוא היה על דרך מה שנאמר יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ. למרות שזוהי מעלה נשגבה, אך השמים והארץ הרי היו גם לפני בצלאל, ואילו הבעל שם טוב ידע לצרף את האותיות – כדי לעשות יהודי ולאהוב אותו. ידיעת התורה לכשעצמה איננה עדיין שלימותו של יהודי, עיקר השלימות הוא באותיות התורה, והבעל שם טוב ידע את האותיות במה לקרב יהודי ולאהוב אותו.
(סה"ש ה'תשב עמ' יא)

אהבת ישראל עד הציפורן הקטנה

בתורה של אדמו"ר הזקן של פסוק "ואהבת את ה'א" היה כי אהבת ישראל היא כלי לאהבת ה', ועל תורה שזו אמר אדמו"ר האמצעי, שהוחדרה אהבת ישראל עד לציפורן הקטנה של האצבע הקטנה.

(סה"ש ה' תש"ב עמ' כ)

כדי לעשות טובה צריך לחשוב הרבה

בעבר שאלו מהו חסיד? – חסיד הוא "אמור מעט ועשה הרבה". בכוחות הנפש ישנם מחשבה, דיבור ומעשה. על חסיד לחשוב רבות, לדבר מעט, ולעשות הרבה. רבנו הזקן אמר, "ואהבת לרעך

כמוך" הוא כלי ל"ואהבת את ד' אלוקיך". צריך שיהיה חוש בלאהוב יהודי, חסיד צריך לחשוב הרבה כיצד לעשות טובה ליהודי.

(סה"ש ה'תש"ב עמ' קמט)

בפרנסה שה' נותן גם לך יש חלק

מורנו הבעל שם טוב קירב יהודים פשוטים ובקירוב זה העמידם בקרן אורה, והוד כ"ק רבנו הזקן נטע בחסידים את החוש לעזור ליהודים בגשמיות.

חסיד רבנו הזקן עמלו קשות לפרנסתם. חלק גדול מהם היו בעלי מלאכות עירוניים, אחרים היו איכרים, טוחנים, גננים, שהיו מציגים את סחורותיהם בעיירות ובחצרות הפריצים. כולם עבדו קשה לפרנסתם. כשהיה לחסיד רבנו הזקן שבוע טוב בפרנסה, היה בטוח שבבואו לביתו יקדם אותו מכתב התעוררות לצדקה מהרבי, או משולח של הרבי האוסף כספים לצרכי החזקת בני ארץ ישראל.

הוד כ"ק רבנו הזקן פיתח והקנה בחסידים חושי אהבת חבירו וחושי הרגש זולתו. בעלי עסקים בכלל ואלה שעסקו עם הפריצים בחוות ובעיירות בפרט, הנה כשהשי"ת נתן להם פרנסה, ציפו לקבלת אגרת מהרבי או למשולח שלו לעורר על הצדקה.

הוד כ"ק רבנו הזקן עורר באגרת הקודש שלו את החסידים על ענין הצדקה בעין יפה וביד רחבה, שבקרב החסידים ובני ביתם נוצרה אימרה כללית: בפרנסה שהשי"ת נותן לנו ישנו גם החלק שלך.

מהו אופן המתאים בנתינת הצדקה

הוד כ"ק אאמ"ר סיפר באחד מלילות שמחת בית השואבה, מה ששמע ב"יחידות" מהוד כ"ק אדמ"ר הרה"ק מוהר"ש מה שמסר לו הוד כ"ק אביו – אאזמ"ר הרה"ק "צמח צדק" – על העבודה של מסירות נפש שהיתה להוד כ"ק סבו אדמ"ר הזקן להקנות בחסידים ההרגש הפנימי של אהבת ישראל וקירובו של יהודי פשוט.

הוד כ"ק אאמ"ר הרה"ק הסביר באריכות את ההבדל באופן נתינת צדקה, כאשר הלז מרגיש במחסור של חבירו ויש לו מכך עגמת נפש.

אך שביעות הרצון, שחבירו נעזר והורווח לו על ידו, מריח בריח רע של טעם מעלת עצמו, בהרגש גס, שהוא עזר לו ומדושן עונג מהרגש יוקר עצמו שהוא מאד שבע רצון ממה שעשו אותו מלמעלה לנותן.

ולבד זאת שהוא נעשה מכובד בעיני עצמו, בעל גאוה, הרי הוא היפך האמת, וזאת כאשר עבודת הצדקה צריכה לפעול, כאמור הוד כ"ק רבנו הזקן, שעל ידי עבודת הצדקה נעשים מוחו וליבו זכים אלף פעמים ככה.

(סה"ש ה'תש"ג עמ' יח-יט)